

PRIKAZI I OSVRTI

GRAČANIČKI
GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 39, godina XX,
maj, 2015. [str. 186-189]

© Monos 2015

Prof. dr. Enes Durmišević, Uvod u razvoj pravne misli u BiH

*Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu,
2014.*

**Prof.dr. Dževad Drino,
Benamina Londrc, MA**

Knjiga je prvenstveno namijenjena studentima kao pomoć pri izučavanju predmeta *Razvoj pravne misli u BiH*, da bi lakše razumjeli sadržaj i ciljeve predmeta, te stekli uvid i orijentaciju u takozvanom historijskom vremenu iz kojeg datiraju začeci pravne misli u Bosni i Hercegovini. Osim toga, djelo je namijenjeno pravnicima i historičarima, posebno onima koji izučavaju historiju pismenost u BiH, tako i pravnim historičarima, te lingvistima, koji se zanimaju razvojem slavenskog pisma, posebno bosančice. Povezivanjem školskih ustanova sa vremenskim periodima u kojima one egzistiraju, tj. sa društvenim i državnim poretom u tim periodima, autor temeljito i precizno na stranicama knjige daje obilje materijala za izučavanje i komparaciju pravne misli u BiH. Djelo je na određen način i svjedočanstvo visoke duhovne kulture iz koje niče univerzitetsko obrazovanje, pravna misao i sve ono što je današnji simbol sređenog državnog, pravnog i društvenog poretka u BiH.

Tema knjige, koja prati razvoj pravne misli u BiH u sadašnjem vremenu posebno je aktuelna i zanimljiva iz više razloga. Živimo u vremenu velikih državnih, društvenih i političkih promjena, koje su posljedica ne samo općih globalnih kretanja, već i specifičnih historijskih procesa na prostoru BiH i njenog okruženja, što je autor, svakako, imao u vidu, pristupajući ovoj temi. Uspješno je istražio, dokumentovao i obrazložio porijeklo i razvoj

pravne misli u BiH, akcentirajući ključne pravce i dostignuća u kontinuitetu i na putu tog razvoja. Savremenim naučnim metodama autor obrađuje sljedeća tematska područja: pravna misao od srednjeg vijeka, državni i pravni poredak Bosne, predstavnici pravne misli i njihovi sljedbenici, institucije i način organizovanja i izučavanja prava u BiH.

Na 157 stranica knjige nalazi se 140 stranica teksta i 17 stranica priloga sa slikama. Sadržaj knjige autor je situirao u tri glavne cjeline, počinje predgovorom, a završava prilogima i ilustracijama.

Prva cjelina, pod naslovom "Pravna misao u srednjovjekovnoj Bosni" obuhvata tri poglavlja i napisana je na dvadeset stranica, što predstavlja 13 % od ukupnog obima knjige. Prvo poglavlje govori o općim karakteristikama državnog i pravnog poretka srednjovjekovne Bosne. Drugo poglavlje govori o izvorima i sadržaju bosanskog srednjovjekovnog (feudalnog) prava i sastoji se od dva potpoglavlja: "Bosansko običajno pravo" i "Vladarske i vlasteoske povelje". Treće poglavlje tematizira djelatnost Bosanske dvorske kancelarije i sastoji se od dva potpoglavlja: "Služba dijaka – pisara", u kojem je obrađena posebno Škola za dijake, te potpoglavlje "Pisma bosanske kancelarije, od glagoljice, preko bosančice, do begovice". Bosansko običajno pravo predstavljeno je kroz institute vjere gospodske, imunitetskih prava vlastele, vjerne službe i azila. Postojanje prava i pravne misli u pisanoj formi, bez obzira na to što nije sačuvan zakonik ili neki sličan oblik zbornika običajnog prava, autor dokazuje vladarskim i vlastelinskim poveljama. Bosanske srednjovjekovne povelje se, osim kao izvor u proučavanju prava, ističu i kao dragocjen izvor mnogim drugim naukama kao što je npr. lingvistika. Značaj uloge pisara (dijaka) bio je veliki u srednjovjekovnom bosanskom društvu, ali i u današnjem izučavanju razvitka pisma i pismenosti u Bosanskoj državi. Pisma, rodoslovi i epitafi, bez sumnje, svjedoče o kulturi i pismenosti, dok

povelje, trgovački ugovori, testamenti, darovnice, priznanice, mirovni ugovori, ukazuju na pravilno datiranje izvora pravne misli u BiH. Prateći tokove razvoja pisma bosanske kancelarije, od glagoljice preko bosančice, do begovice (begovskog pisma), knjiga pruža interesantne podatke i lingvistima.

Druga cjelina knjige nosi naslov "Pravna misao u osmanskoj Bosni" i napisana je na 38 stranica, što je oko 25 % od ukupnog obima knjige. Ova cjelina obuhvata tri poglavlja. Prvo poglavlje, "Osnovne odlike pravnog sistema osmanske države", sadrži i jedno potpoglavlje – "Millet sistem – pravno-sudska autonomija". Drugo poglavlje obrazlaže izučavanje prava i početak institucionalizacije pravne misli, treće ističe najznačajnije predstavnike pravne misli i ima šest potpoglavlja nazvanih prema imenima predstavnika: Hasan Kafi Pruščak, Hasan Duvnjak, Mustafa Ejubović (Šejh Jujo), Mustafa Pruščak, Muhamed Prozorac i Ivan Frano Jukić. U kraćem osvrtu, u ovom poglavlju, autor objašnjava osnovne odlike pravnog sistema osmanske države, sa posebnim uvidom u millet sistem, kako se ne bi previše udaljio od važnosti centralne teme. Kroz jasan pregled osmanskog državnog prava, šerijatskog prava, bosanskog običajnog prava i prava milleta prikazan je pravni sistem osmanske države u dvije epohe: do tanzimata 1839. godine i nakon 1839. godine. Drugo poglavlje donosi podatke i razmišljanja autora, kojima čitaoca podstiče da preispita svoja dotadašnja razmišljanja. Evropski savremeni univerziteti današnjice visoko su rangirani u svijetu, kako zbog svojih dostignuća, tako i zbog duge tradicije, uzimajući u obzir godine u kojima su osnovani. U periodu osnivanja prvih univerziteta, Evropa je uglavnom bila kršćanska-visoke škole, učilišta (školske ustanove forme univerziteta), osnivala je katolička crkva, a nastavu su održavali sveštenici. Niko ne vidi razlog da ospori bolonjskom univerzitetu datum njegovog osnivanja 1088. godine. U vrijeme utemeljenja Gazi

Husrev-begove medrese u Sarajevu 1537. godine, Bosna je bila dio Osmanskog carstva. Osmanska vlast, osnivanjem medresa, otvara učilišta u kojima se proučava Kur'an, hadis i arapski jezik, a u kasnijim periodima i mnoge druge znanosti. Medrese su građene u sklopu projekata javne kuhinje, džamije, dobrotvorne ustanove i kao takav kompleks na arapskom nazivan KULLIYYAH (fakultet). Dozvolu za rad evropskim univerzitetima davale su pape ili kraljevi, dok je izgradnju medresa odobravao sultan. Medrese su izdržavali vakufi vakufljeni najčešće od najvišeg sloja ljudi u Osmanskom carstvu, dok su uz pomoć mecena učilišta u Evropi postajala stub visokog obrazovanja. Neizostavna je bila upotreba i poznavanje latinskog jezika (u evropskim učilištima), kao i arapskog (u bosanskim učilištima). Kroz čitanje, tumačenje (u slučaju tekstova Kur'ana) učenje napamet, studenti su usvajali znanja. Na evropskim univerzitetima, nakon studija i provjere znanja, studenti su dobijali određene stupnjeve: bacallaureus, magister i doktor. U Bosni su studenti, prema ocjeni profesora, dobijali diplomu sa kojom su dobijali funkcije mu'allimi (učitelji), muderrisi (profesori), kadije (sudije), muftije (interpretatori šerijatskog prava i donosioci pravnih mišljenja), imami (predvodnici molitvi u džamijama) itd.

Od početnih sedam antičkih umijeća koje su studenti izučavali (gramatika, retorika, dijalektika, aritmetika, geometrija, muzika i astronomija) razvili su se današnji univerziteti, sa razgranatom mrežom koja pokriva sve naučne sfere modernog čovječanstva. Zašto onda s ponosom ne istaći Gazi Husrev begove riječi iz vakufname—da se u medresi, osim šest obaveznih predmeta, predaju i “drugi predmeti koje bude iziskivao običaj i mjesto”. Riječi ovog velikog vakifa iz 1537. godine govore kakvu je širinu u traženju znanja, u obrazovanju, u pogledima na budućnost imala ustanova medrese, učilišta koje prema svemu ima pravo na status visokog

učilišta i kolijevke nastanka pravne misli u BiH.

Autor knjige jasno i pregledno predočava čitaocu, kroz dva poglavlja, pravnu misao u srednjovjekovnoj Bosni i pravnu misao u osmanskoj Bosni, zaokružujući drugu cjelinu uvidom u život i rad najznačajnijih predstavnika; poznatih pravnika, sudija, profesora, pravnih pisaca, muftija, kadija, filozofa, svećenika, intelektualaca, koji i jesu dokaz postojanja naučnih autoriteta, oslonjenih na tradiciju svog vremena, a opet nosioca misli univerzalnih prava i vrijednosti svakog vremena i prostora. Čitajući biografije šestorice pravnih mislilaca, ulazimo u tečno, zanimljivo prikazano štivo, a prezentirana građa potkrijepljena je iscrpnom i dokumentovanim podlogom, zasnovanom na aktuelnoj i relevantnoj literaturi.

Treća cjelina knjige pod naslovom “Institucionalizacija pravne misli u Bosni i Hercegovini (1878-1946)”, napisana je na 68 stranica i prema obimu joj pripada oko 44 % od ukupnog sadržaja knjige. Ova, treća tematska cjelina sastoji se od tri poglavlja. Prvo je izučavanje prava, sa šest potpoglavlja, od kojih prvo, “Šerijatska sudačka škola”, obrađuje dva naslova: “Izučavanje prava u Šerijatskoj sudačkoj školi” i “Predavači prava Šerijatskoj sudačkoj školi”. Drugo potpoglavlje je “Vrhbosanska katolička bogoslovija”, dok je treće posvećeno Franjevačkoj bogosloviji. U četvrtom se govori o Srpskoj pravoslavnoj bogosloviji, u petom su obrađene ostale škole, šesto je posvećeno predstavnicima kontinentalno evropske pravne misli u BiH. Treće najobimnije poglavlje, treće cjeline knjige odnosi se na savremeni studij prava. U optimalnom opsegu, kako knjiga ne bi izgubila na konciznosti, a da se ne izostavi ništa što je bitno sačinjavalo tokove institucionalizacije pravne misli u BiH (1878. – 1946.), u ovom poglavlju obrađene su sve institucije koje su se bavile pravom (pravnom mišlju) u tom periodu. Prateći društvene promjene, preuzimanje vlasti u BiH 1878. godine od Au-

stro- Ugarske i poseban državni status BiH u okviru Austro-Ugarske monarhije, autor prati i osavremenjavanje studija prava od formiranja Šerijatske sudačke škole, sjemeništa, bogoslovija, trgovačkih akademija, pa nadalje. Zbog nastojanja i politike austro-ugarskih vlasti da se sudije ne školuju u Istanbulu, osniva se škola u Sarajevu koja je bila prilagođena potrebama nove uprave. Otvorena 1887. godine, za pedeset godina postojanja, škola je iznjedrila vrsne profesore, advokate, muftije, ministre, sudije. Nakon pedeset godina, Šerijatska sudačka škola dignuta je na rang fakulteta i postala je Viša islamsko-šerijatsko- teološka škola. Svoj veliki doprinos

u kontinuiranom razvoju pravne misli dali su predavači prava u navedenim školama, a uvidom njihove biografije i stvaralaštvo, autor dokumentuje tragove prijašnjih generacija. Sa jednakom pažnjom autor spominje i profesore kanonskog prava, crkvenog i redovničkog prava, te predstavnike kontinentalno-evropske pravne misli u BiH.

Zaokruživanje cjeline ove knjige autor čini riječima o savremenom studiju prava i njegovim istaknutim profesorima, među kojima se danas i sam nalazi i svojim radom, mišlju i ovom knjigom daje svoj doprinos izučavanju pravne misli u Bosni i Hercegovini.

